

KAYIT DIŞI YAŐAMLAR*

UNREGISTERED LIVES

M. Ruhat YAŐAR

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Öğretim Üesi

ruhat@hotmail.com

ÖZ

Bu makalede resmî olmayan evliliklerin yoksulluk üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Resmî olmayan evlilikler kayıt dışı bir yaşam oluşturarak yoksulluğun derinleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu tür evlilikler yoksulluğu sonraki kuşakların kaderi hâline getirebilecek bir kısır döngünün başlangıcını oluşturmak açısından dikkate değerdir. Çalışmamızda ailelerin yaşam kaliteleri sosyo-ekonomik durumun yanında dinî nikâh, toplumsal cinsiyet, cinsiyetçi değerler ve hukuki/idari yapıdaki sorunlar açısından ele alınmıştır. Bu bildiri kayıt dışı yaşamın yoksulluğu nasıl miras haline getirebileceğinin bir resmi olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmadaki amacımız çoğunlukla erken evliliklerle kesişen bu tür evliliklerin yaşam kalitesi üzerindeki dramatik sonuçlarına dikkat çekmek ve bu konuda olası çözümlere katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Kayıtdışı yaşam, Yoksulluk, Nnikah

ABSTRACT

This study discusses the influence of unofficial marriages on poverty. Unofficial marriages lead to non-registered way of life and deepen poverty. Such marriages are significant in that they constitute the beginning a vicious circle that may make poverty the fate of future generations. In this study issues such as well-being and socio-economic status of families as well as religious marriage, sex, sexual values and problems concerning the legal/legislative structure are analyzed. This presentation can be taken as a picture of how unofficial marriages turns poverty into inheritance. The main aim of the present study is to point to the dramatic effects of such marriages, which also intersect with early marriages, upon life quality and thus contribute to possible solutions to the problem.

Key Words: Marriage, Unofficial marriage, Poverty, Religious marriage

* Bu makalenin genişletilmiş hali Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi'nde (ICANAS-38) sunulmuştur.

GİRİŞ

Aile sosyal ve ekonomik işlevleriyle toplumun temel kurumlarından biridir. Ailede yaşanan sorunlar soyun devamından duygusal tatmine ve sosyal kontrole, ekonomik güvenceden mülkiyet ilişkilerine kadar birçok meseleyi ve kurumu etkiler. Ülkemizde aileye verilen önem başka birçok ülkeyle kıyasalanamayacak kadar dikkat çekicidir. Devlet ve vatan gibi kavramların bile zaman zaman “baba” ve “ana” kelimeleriyle kullanılması sanırım ailenin zihniyet yapımızdaki önemini göstermesi açısından anlamlıdır. Aile sosyalleşmedeki büyük rolüyle diğer sosyal ilişkilerin nüvesini oluşturur. Bu açıdan evlilik, iki insanın bir araya gelmesinden öte bir grup insanın kaderi olarak değerlendirilebilir. Ailenin sağlıklı ve devamlı olması başlangıcındaki kuruluş şekliyle yakından alakalıdır. Evlilik şekli ise toplumdaki değerlerle yakından ilişkilidir. Evlilik kurumu insanın daha sonraki hayatını nasıl ve ne şekilde geçireceğini belirlediğinden evlilik kalıplarındaki sıkıntıların bilinmesi önem taşır. Bugün, evlilikle ilgili bazı geleneksel değerlerin fonksiyonelliğini yitirerek sosyal sistemde ciddi bozulmalara yol açtığını söylemek mümkündür.

Yoksulluk genelde ekonomik görünümüleriyle dikkat çektiğinden nedenleri de ekonomik faktörlerde aranmaktadır. Oysa yoksullaştırıcı faktörlerde evlilik ve aileyle ilgili bazı değişkenlerin önemli etkileri bulunmaktadır. Evliliğin şekli ve hukuki zemini, sorunlar anında üyelerin sosyal ve ekonomik güvenceleri açısından bağlayıcı olduğu kadar aile bireylerinin birbirlerine karşı sorumluluğu açısından da önemlidir. Ancak evlilikle ilgili değerlerin ve uygulamaların hızla değiştiği bu çağda sözkonusu hukuki ve ahlaki zemin hızla anlamını yitirmektedir. Çağımızda bir yandan bu değişimler yaşanırken diğer yandan bu değişime zıt uygulamaların geçerliliğini sürdürmesi özellikle kırsal kökenli ailelerin yaşamında ciddi sorunlara yol açmaktadır. Düne kadar zaman zaman işlevsel olan dini nikâh, günümüzde tek başına yeterli bir evlilik şekli olarak sayıldığında yoksulluk başta olmak üzere önemli sorunlar doğurmaktadır. Dini nikahın evliliğin meşruiyeti açısından önemli görüldüğü yörelerde zaman zaman bu geleneğin suistimal amacıyla da kullanıldığı görülmektedir. Bazen dini nikahın yeteceği düşüncesi bazen de ihmal ve cehalet yüzünden resmi nikahların yapılmadığı evlilikler, ailede kadının ve çocukların sosyal ve ekonomik güvencesini tehlikeye atmaktadır.

Evlilikle ilgili değerlerde ve uygulamalarda yaşanan büyük değişimin yanı sıra geleneksel bazı uygulamaların da ailenin sarsılmasında etkili olduğunu görmekteyiz. Özellikle cehaletle yoksulluğun birleştiği ailelerde resmi nikahsızlığın sonucu olarak maddi ve manevi ciddi sıkıntılar yaşanabilmektedir. Genelde yoksullukla başlayan resmi olmayan evlilik süreci tekrar yoksullukla ama daha derin bir sıkıntıyla noktalanmaktadır. Bu tür evliliklerin sonucu olarak ortaya çıkan ayrılıklar ise farklı bir aile formatının doğmasına sebebiyet verebilmektedir. Daha fazla sayıda ve kısa süreli evliliklerin nn açan bu evlilik kalıbı çoğu zaman bu ailelerdeki kadın ve çocukların yoksulluk riskiyle yüzleşmeleri gelmeleri anlamına gelmektedir. Çok eşliliğe ve çok çocukluğa davetiye çıkaran bu evlilik kalıbı çok yaygın olmasa da bunun hane yoksulluğu üzerindeki derinleştirici etkisi göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Metod

Bu makale alan araştırmasına dayalı nitel bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Çalışmamız birinci aşamada literatür incelenmesine daha sonra da olgu incelemesine dayalı olarak tasarlandı. Ancak ailelerle ilgili olarak çevresel kaynaklardan gelen bilgilerden de faydalanıldı. Bu alışmada, Elazığ'da sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanında kendisini ispatlamış olan Mamüret'l Aziz Vakfının hali hazırda devam eden ve AB tarafından desteklenen yoksullukla ilgili alan araştırmasındaki verilerinden yararlanılmıştır. Bu çalışmada alanda henüz uygulanmakta olan "Yaşam Kalitesi" adlı ankete katılan ve yoksullukları tespit edilen 43 haneden resmi olmayan evlilikleri temsil yeteneği olan üç aile ele alınarak derinlemesine incelenmiştir. Çalışmamızda ailelerin genel sosyo-ekonomik durumu ve hane özellikleri tasvir edildikten sonra ailenin yoksullukla ilgili seyri resmi olmayan evlilikler bağlamında yorumlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'deki yoksulluğun siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapı bağlamında yaygın bir çözümlenmesi yapılabilir. Hatta doğal afetlerden kuraklıklara küreselleşmeden uluslararası konjktre kadar birçok faktörün etkisi de bu arada tartışılabilir. Ancak hiçbir teori yoksulluğu, "acı hayatları" sırtında taşıyan kadınların yaşamı kadar iyi tasvir edemez. Çünkü, yoksulluk sadece bir neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde kavranabilecek statik bir durum yerine içinde çelişkileri, karmaşık ilişkileri, birbirinden beslenen eksiklikleri barındıran dinamik bir süreci olarak algılanmalıdır. Bu dinamik sürecin anlaşılmasında ise,

nitel çalışmaların hayati bir önem taşıdığına kuşku yoktur. Nitekim, yoksullukla ilgili olumlu ve önemli politika değişimlerinde soğuk bilimsel raporlardan ziyade Oscar Lewis'in "Sanchez'in Çocukları" ve "İşte Hayat" gibi antropolojik roman tarzındaki çalışmalarının daha etkili olduğu görülmüştür. Keşke bizler de gerçek etkiler yaratabilen gerçek yoksulluk hikayelerini çoktan yazmış olsaydık. Belki o zaman bugünün yoksulluk gerçeğini "hikaye" olarak anımsayabilirdik. Bu nedenle ifade eksikliklerine, iletişim yetersizliklerine, sebep-sonuç bağlamındaki algısal yoksulluklarına rağmen yine de yoksulluğu en çarpıcı şekilde onların anlatabileceğini düşünerek bu ailelerle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme esnasındaki zengin gözlemlere dayanarak yoksulluğu anlatmaktan ziyade yansıtmaya dikkat edilmiştir.

Bilindiği gibi olgu çalışmalarında evreni temsil yeteneği fazla olduğuna inanılan bir grup, aile ya da kişi derinlemesine incelenerek araştırma konusu hakkında bilimsel sonuçlara varılmaya çalışılır. Ailelerle görüşmeye gitmeden önce M. Aziz Vakfı Başkanı Sayın Burhan GÜNEŞ'ten bu aileler hakkındaki genel bilgi ve izlenimleri öğrenmeye çalıştık. Vakıf başkanının yoksullarla tanışmamızda ve bu çalışma sürecinde, gerekli güven ortamının oluşmasında büyük katkıları olmuştur. Ayrıca, Burhan beyin ailelerle ilgili yıllara dayanan zengin gözlemleri bilindiğinden zaman zaman aileyle ilgili edinilen bilgi ve izlenimlerimizi onunla tartıştık ve aileyle ilgili bu görüş paylaşımının çalışmamıza önemli bir katkısı olduğunu gördük. Görüşmelerimiz haftanın üç günü ortalama 1-1.5 saat süren sohbet havasındaki konuşmalar şeklinde gerçekleşmiştir. Zaman zaman hane çocuklarının da katıldığı bu konuşmalar ailelerin izniyle kayıt cihazına alındıktan sonra aşağıda değerlendirilen olgu metinleri oluşturulmuştur.

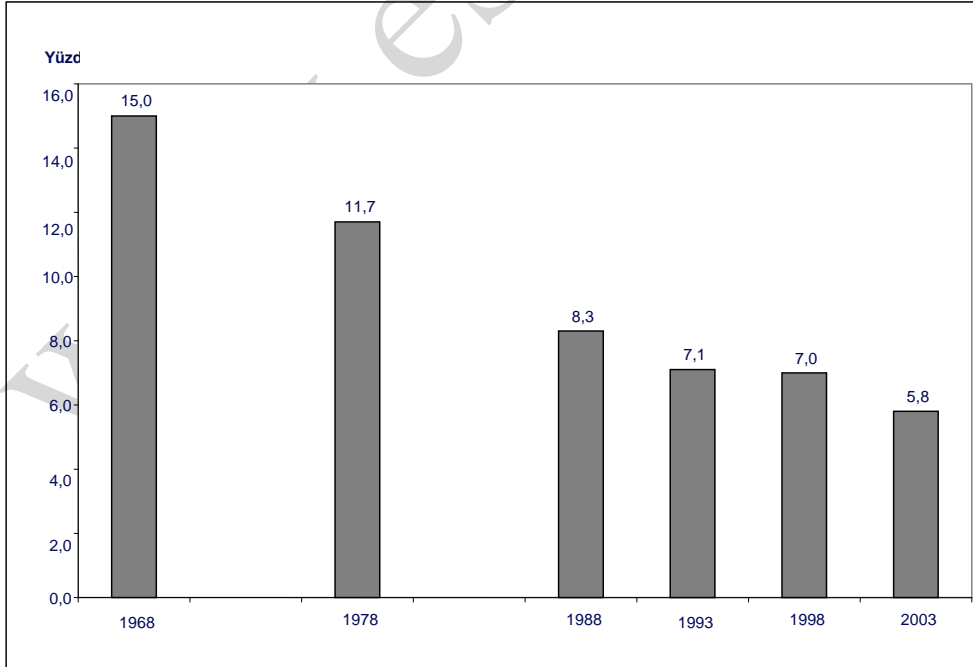
Türkiye'de Resmî ve Dinî Evliliklerin Görünümü

Evlilik, doğurganlığın başladığı ve biçimlendiği bir toplumsal kurum olmasının yanı sıra, sosyal dayanışmadan duygusal tatmine sosyalleşmeden sosyal kontrole kadar sahip olduğu işlevlerle sosyal yapıda belirleyici bir etkiye sahiptir. Evlilik kişisel bir olgu olmaktan çok, toplumsal ve kültürel süreçlerce belirlenen bir kurumdur. Türkiye'deki evliliklerde imam nikâhlı evliliklerin özel bir yeri vardır. Resmi olmayan bu evliliklerin ciddi sorunlar yarattığını ve bunun kuşak yoksulluğu açısından önemli bir yere sahip

olduğunu ifade etmeliyiz. Resmi olmayan bu evliliklerin toplumsal yaygınlığı dikkate alındığında hiç de azımsanmayacak bir sorun olduğu görülecektir.

1968 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’de Aile Yapısı” araştırmasına göre, Türkiye’de evliliklerin yüzde 15’i “sadece imam nikâhı” ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, evliliklerin yaklaşık yarısı (% 49) hem imam hem de resmî nikâh ile gerçekleştirilmiştir (Timur; 1972). 1978 yılında gerçekleştirilen Türkiye Doğurganlık Araştırması verilerine göre, sadece imam nikâhı ile gerçekleştirilen evliliklerin yaygınlığında belirgin bir azalma yaşanmıştır (%12). 1988 yılında gerçekleştirilen Türkiye Nüfus Araştırması sonuçları, sadece imam nikâhı oranının yüzde 8 seviyesine gerilediğini göstermektedir. Bu sonuçlar, Türkiye’de son 35 yılda sadece imam nikâhı ile gerçekleştirilen evliliklerin yaygınlığında % 61 seviyesinde bir azalma meydana geldiğini göstermektedir. Yapılan bir çalışmada 1974 öncesinde gerçekleştirilen evliliklerin yaklaşık yüzde 35’i imam nikâhı ile başlarken, 1999-2003 döneminde gerçekleştirilen evliliklerin sadece yüzde 13’ünün imam nikâhı ile başladığı belirtilmiştir.

Grafik 1. Türkiye’de Sadece İmam Nikâhı ile Gerçekleştirilen Evliliklerin Yaygınlığının Değişimi (1968-2003)

Kaynaklar: Türkiye Aile Araştırması, 1968; Türkiye Doğurganlık Araştırması, 1978; Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 1983, 1988, 1993, 1998 ve 2003.

TNSA-2003 verilerine göre evliliklerin büyük bir çoğunluğu (% 91) hem resmi hem de imam nikâhı ile gerçekleştirilmektedir. Sadece resmî nikâh ile gerçekleştirilen evlilikler yüzde 3 düzeyinde kalırken, sadece imam nikâhı ile gerçekleştirilen evlilikler yaklaşık olarak % 6 düzeyine yükselmektedir. Konuya yerleşim yerlerine göre yaklaşıldığında, genel olarak kırsal yerleşim yerlerinden modern kentsel yerleşim yerlerine gidildikçe sadece imam nikâhı ile yapılan evliliklerin oranında büyük bir azalma, sadece resmî nikâh ile yapılan evliliklerin oranında ise bir artış olduğu görülmektedir. Küçük kentlerde sadece imam nikâhı ile yapılan evlilikler % 6 iken, bu oran köylerde % 8'e yükselmektedir. Kasabalarda sadece imam nikâhı ile yapılan evliliklerin yüzdesi, köylerde sadece imam nikâhı ile yapılan evliliklerin yarısı kadardır (Civelek, 2004).

Tablo 1: Yerleşim Yeri ve Bölgelere Göre Nikâh Biçimlerinin Dağılımı

Değişkenler	Nikâh Biçimleri			Sayı
	Sadece resmi	Sadece Dini	Resmi ve Dini	
Yerleşim Yeri				
				246
Metropol+Büyük Kent	6,2	3,3	90,1	4
				245
Küçük Kent	2,3	6,4	91,2	1
Kasaba	2,2	4,2	93,0	834
				232
Köy	1,9	8,4	89,5	1
5 Bölge				
				328
Batı	3,9	3,2	92,5	5
				102
Güney	2,7	6,9	90,2	6
Orta	3,5	4,2	91,8	186

				5
Kuzey	2,5	3,6	93,7	589
				130
Doğu	2,5	14,6	82,8	3
12 Bölge				
İstanbul	4,8	3,3	91,2	1457
Batı Marmara	1,7	2,3	95,7	341
Ege	3,8	2,3	93,8	1112
Doğu Marmara	1,8	4,6	93,5	697
Batı Anadolu	5,4	4,5	90,1	739
Akdeniz	2,7	6,9	90,2	996
Orta Anadolu	3,2	5,7	89,8	449
Batı Karadeniz	2,1	2,1	95,3	499
Doğu Karadeniz	2,1	5,5	92,4	285
Kuzeydoğu Anadolu	2,0	14,3	83,7	240
Orta Doğu Anadolu	3,9	12,3	83,8	374
Güneydoğu Anadolu	2,1	16,1	81,6	669
Toplam	3,3	5,8	90,5	8069

Kaynak: TNSA 2003 verileri.

Tabloya dikkat edilirse nikâh biçimlerinin bölge dağılımlarında batıdan doğuya gidildikçe “sadece imam nikâhı” ile yapılan evliliklerin oranı artmaktadır. Nitekim, Batı’da % 3 seviyesinde olan imam nikâhının, Doğu’da % 15’e yükseldiği görülmektedir. Ayrıca bölge içi farklılaşma açısından bakılacak olursa sadece imam nikâhı ile yapılan evliliklerin oranı Doğu Anadolu’nun güney kesiminde %16’ya yükselmekte, bölgenin orta kesiminde ise %12’ye düşmektedir. Bu durum bize sosyo-kültürel etkenlerin aynı bölge

içinde bile evlilik tarzlarını nasıl farklılaştırabileceğini göstermektedir (Civelek, 2004). Daha çok Doğuda ve kırsal alanlarda yapılan bu evliliklerin yarattığı sorunlar cemaat ilişkileri çerçevesinde kontrol edilip dengelenebilirken şehre göçle birlikte ve yaşanan sosyal değişmelerin de etkisiyle bu tür evliliklerin yoksulluğa daha duyarlı olduğunu hatta onu kronikleştirdiğini söyleyebiliriz.

Yoksulluk

En genel anlamıyla yoksulluk, bireylerin beslenme, barınma, eğitim ve sağlık gibi temel gereksinimlerini karşılayamama veya toplumsal standartların gerisinde kalma ya da yaşamın gerektirdiği imkânlardan yoksun olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk çalışmalarında mutlak ve görelî olmak üzere iki farklı yoksulluk tanımı yapılmaktadır. Mutlak yoksulluk; bir insanın yaşamını minimum düzeyde sürdürebilmesi, diğer bir deyişle biyolojik olarak var olabilmesi için gerekli kalori ve diğer besin bileşenlerini sağlayabilmeyi ifade etmektedir. Bir insanın hayatta kalabilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2400k/cal. besini almaya yetmeyen kişiler Dünya Bankası'na "mutlak yoksul" olarak tanımlanmıştır. Ortalama bir hesaplama ile, mutlak yoksulluk sınırı az gelişmiş ülkeler için \$1 olarak kabul edilirken, Türkiye'nin de dahil olduğu Doğu Avrupa ülkeleri için bu miktar \$2 olarak belirlenmiştir. 2001 yılında yapılan hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketine göre asgari kalori yaklaşımına göre üç aylık ortalama baz alındığında yoksulluk eşiği kişi başına aylık 45 dolarken temel gereksinimler yaklaşımına göre bu eşik 126 dolardır. Türk-İş'in 2002 verilerine göre 4 kişilik bir ailenin mutlak yoksulluk eşiği ise yaklaşık 337 YTL dir (Yardımcı ve ark., 2003: 417-418). Yoksullukta bu "mutlak" sınırın ortaya çıkışı, beraberinde "görelî" bir yoksulluk yaklaşımını da gündeme getirmiştir. Mevcut toplumun tüketim alışkanlıkları ve kültürü dikkate alınarak belirlenen "görelî yoksulluk" tanımında ise yoksulluğun ölçülmesinde minimum kalori ihtiyacının yanı sıra temel ihtiyaçlardan olan barınma, eğitim, sağlık ve benzeri kültürel ve toplumsal ihtiyaçlar göz önüne alınmaktadır. Görelî yoksulluk, kişinin kendisini toplumsal olarak yeniden üretebilmesi için gerekli yaşam düzeyinin saptanmasını içerir. Yoksulluk araştırmalarında üçüncü bir yaklaşım olan medyan gelirin yarısı yaklaşımına göre ise kişi başına üç aylık ortalama değer yaklaşık 115 dolardır. Türkiye'de Hane Halkı Yoksulluk Profili ve Yoksulluk Kestirimine Yönelik Regresyon Modelleri, Çoğunlukla mutlak yoksulluk sınırının altına çekilen yeni sınırlar, "ulusal yoksulluk"

olarak da adlandırılan ve ülkeden ülkeye değişen yeni kriterleri de beraberinde getirmiştir. Buna ek olarak, sahip olma-olmama ikileminin ötesinde, yapabilme-yapamama ve dışlanmaya ilişkin kriterler de göz önüne alındığında, yeni sınırlar ve çizgiler ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk sınırlarıyla ilgili farklı yaklaşımların yanı sıra yaz ve kış aylarına göre değişen farklı oranlar da bulunmaktadır.

Bazı çalışmalarda kadınların kriz dönemlerinde yaptıkları ev içi üretim faaliyetlerinin ailelerinin mutlak yoksulluk çizgisinin altına düşmelerini engellediği ifade edilmektedir. Hatta bu nedenle kadınların kriz sonrasındaki ekonomik katkılarının aile içi ilişkileri değiştirerek ataerkil değerleri zayıflattığı belirtilmektedir (Kümbetoğlu: 2002: 129). Genelde İstanbul ve Ankara gibi nispeten imalat sanayinin ve iş gücü piyasasının hareketli olduğu yerlerde yapılan bir çalışmanın sonuçlarının yerel yoksullukları açıklama gücünün zayıf olduğu ifade edilmelidir. Örneğin but çalışmada, ne iş piyasasının durumu ne de yoksul kadınların bilişsel ve sosyal durumları böyle bir değerlendirmeye elverişlidir. Çünkü bu kadınların çoğunun eğitim, beceri durumlarının ve hatta ruhsal durumlarının ciddi anlamda sorunlu olduğunu ifade etmeliyiz. Örneğin kadınlar, ev dışı muhtemel işlerde çalışmalarının hane bireyleri tarafından kesinlikle engelleneceğini hatta yetişkin kızlarının çalışmaları konusunda da benzeri bir tutumun söz konusu olduğunu ve çoğu kadının da çocuklarının bakımı, çevrenin ne diyeceği korkusu ya da cinsiyetçi değerler nedeniyle çalışmaya karşı oldukları ifade edilmelidir. Yani “elinin hamuruyla erkek işine karışma” yargısının eski ağırlığını sürdürmese de devam ettiğini ve bunun sadece bu kesimdeki erkeklerce değil kadınlar tarafından da benimsendiğini, dolayısıyla burada yaşayan yoksulluğun büyük şehirlerde yaşananlardan farklı olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Dinî Nikâh

Bilindiği gibi resmi-dini nikâh ayrımı başlangıçta yoktu. Cumhuriyet sonrası devlet yapılanmasında laikliğin temel bir vurgu olarak kabul edilmesi dinin sosyal hayatın çeşitli noktalarından çekilmesi ihtiyacını doğurmuş ve böylece evliliğin din adamları tarafından değil de devletin resmi yetkilileri tarafından yaptırılması zorunluluğu doğmuştur. Dinle resmî ideoloji arasındaki soğuk mesafe sadece evliliklerin meşruiyet sorununu doğurmamış aynı zamanda sorunun kendisini de yani kayıt dışı ya da bir başka deyimle sorunlu

evlilikleri de meşrulaştırmıştır. Dinin bir realite olarak sosyal yaşamdaki ağırlığı dini nikâhın resmî nikâhla birlikte yapılması eğilimini devam ettirmiş ve bir gelenek gibi kabul görmüştür. Ama bazen de özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nin kırsal alanlarında dini-dini olmayan kutuplaşması resmî nikâhın ihmaline yol açmıştır. Medeni kanunla birlikte resmi anlamda tanınan evliliklerin dini kimliği olmayan görevlilere devredilmesinin böylesi bir ayrımın doğmasında önemli bir etkisi vardır. Ancak daha da önemlisi eğitimin bir değer olarak hazmedilmemesi ve resmen tanınmayan erken evliliklerin Doğu bölgemizde bir realite olmaya devam etmesi resmî nikâhları tali kılarak sadece dini nikâhların yapılmasını gelenek haline getirmiştir. Bugün D. Anadolu Bölgesinde halk genel anlamda hem dini nikâhı hem de resmî nikâhı birlikte yapmakta ve dini nikâhı meşruiyet açısından resmî nikâhı ise yasal-hukuki haklar açısından tercih etmektedir. Ancak özellikle kırsal yörelerde dini nikâh eğitim yetersizliğinin de etkisiyle meşruiyet açısından yeterli görülmemekte ve resmî nikâh gereksiz görülerek ihmal edilebilmektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yoğun olarak görülen resmî nikâhsız evlilikler toplumsal bir sorun olmaya devam etmektedir. Bu nedenle kadın ve çocukların mağdur olmalarına ve çeşitli istismarlara yol açan bu sorunu azaltmak için çeşitli dönemlerde birtakım idari ve sosyal düzenlemelere gerek duyulmuştur. Örneğin, 1997 tarihinde, Urfa'nın Sağlık Köyünde başlatılan resmî nikâh kampanyaları Van, Mardin, Siirt, Bitlis, Elazığ, Muş illerinde devam ettirilmiş ve bu tür evlilikler 20 bin rakamını aşmıştır (TBMM, 1997).

Kayıt dışı yaşamların başlangıcını oluşturan dinî nikâhlar burada geleneklerle resmiyet arasındaki boşluğu dolduran bir fonksiyon icra etmektedir. Ancak zaman zaman bazı ünlülerin kaçamak evliliklerinde kullandıkları ve imam nikâhı olarak da adlandırılan bu tür evlilikler artık bir tampon olmaktan ziyade ailenin sistemle uyumunu bozan bir uygulama olarak göze çarpmaktadır. Bir tür gayri- resmi veya naylon nikâh olarak da ifade edilen bu tür nikâhlarla gerçekleştirilen bu evlilikler özellikle yoksullukla bir araya geldiğinde gerçekten çok derin yaralar açabilmekte ve yoksulluğu bir "miras" haline getirebilmektedir. Çünkü hem dinsel hem de toplumsal olarak kabul gören "imam nikâhı" hukuksal olarak kabul görmemekte, hatta cezaya tabi bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Resmî nikâhsız yapılan imam nikâhı, Medeni Kanun'a göre bir evlilik akdi değildir (Can, 1991; Maden, 1991). Ancak, medeni kanun imam nikâhını, resmi nikâhın kıyılması sonrasında gerçekleşmesi durumunda kabul ederek, dini nikâhı tanımış olmaktadır. Resmi

nikâh öncesi imam nikâhı kıydıranların karşılaştıkları bu güçlükleri aşmak için medeni kanunun kabulünden sonra Türkiye’de 10’a yakın yasa çıkarılarak, imam nikâhı ile yapılan evlilikler (nikâhsız birleşmeler) ve bu evliliklerden (nikâhsız birleşmelerden) doğan çocukların durumu meşrulaştırılmaya çalışılmıştır (Ergöçmen ve Hancıoğlu, 1992; Beder-Şen, 1996). Ancak bu bile sorunları gidermeye yetmemiştir. Çünkü eski Medeni Kanunda eşler arasında resmi bir nikâh yoksa çocuğun anneyle soy bağının kurulması için iki ayrı dava açılırdı. Önce küçüğe dava yoluyla kayyum tayin edilir, daha sonra da ikinci bir davayla çocuk ile ana arasındaki soy bağı hakim kararıyla kurulurdu. Ancak soy bağı kurulduktan sonra, velayet hakkı anaya verilirdi. Bu da çeşitli işlemleri takip etmeyi gerektiren bir bürokrasiyi gerektirdiğinden yoksullara ağır geliyordu. Dolayısıyla sadece imam nikâhlı evlenenler ve onların çocukları bugün bile çeşitli güçlüklerle karşılaşmaya devam etmektedirler (Akyüz, 1991). Bu nedenle resmi nikâh problemi nüfus cüzdanı çıkaramama, okula kayıt ettirememe, yeterli sağlık hizmeti alamama, mirastan yararlanamamanın yanı sıra nesep, işe girme ve askerlik yapma gibi diğer birçok konuda da sorun yaratmaktadır. Bu sorunlar özellikle yoksul hanelerde yoksulluğun bir miras olması sonucunu doğurmaktadır. Örneğin, resmi nikâh olmadığı için bir bayanın ölen eşinin ya da babasının maaşından faydalanması mümkün değildir. Ayrıca bu tür evlilik yapanların dul aylığı almaları mümkün olmadığı gibi sosyal dayanışma kurumlarından herhangi bir yardım almaları da mümkün değildir. Bunun yanı sıra kadına yönelik aile içi şiddet durumunda resmî nikâhın olmaması önemli bir sorun oluşturmaktadır. Örneğin, aile içinde şiddet yaşandığında 4320 sayılı yasa gereğince resmi nikâhlı eşler korunabilirken resmî nikâh söz konusu değilse yaptırım uygulanamamaktadır. Ayrıca, bu madde bağlamında kadın evli ise hane içi şiddetin dışında doğan sorunlardan korunabiliyor, dolayısıyla resmi olmayan nikâhlılarda sorun çıkması halinde kadınların herhangi bir yasal koruması söz konusu değildir. Şimdi bu sorunları daha iyi anlayabilmek için ailelerle ilgili bazı göstergelere ve olgu çalışmalarına birlikte göz atmakta yarar vardır.

Görüşülen Ailelerin Bazı Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Görüştüğümüz aile reislerinin 23’ü erkek 20’si ise kadındır. Hane reislerinin orta yaş ve üzerindeki yaş grubunda yoğunlaştığı, genç ve ileri diyebileceğimiz yaşlarda ise sayının azaldığı gözlenmiştir. 35 ile 53 yaşları arasındaki resmi nikâhı olmayan kişilerin toplam oranı yaklaşık olarak %50’yi geçmektedir. Bu durum resmî nikâh konusunda gençlerin

daha bilinçlendikleri şeklinde yorumlanabilir. Ancak resmî nikâhı olmayan gençlerin hala var olması düşündürücüdür. Bu durumda onların eğitim seviyelerinin yanında sahip oldukları kültürel değerlerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Tablo 2: Hane Reislerinin Cinsiyeti

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	23	53,5
Kadın	20	46,5
Total	43	100,0

Hane reisi olarak kadınların herhangi bir yoksul hane araştırmasına kıyasla çok daha fazla olan bu oranlarının altında onların resmî nikâh sorunlarının büyük bir payı bulunmaktadır. Çünkü diğer sorunların da eşlik ettiği resmî nikâhın olmaması sorunu ailenin dağılmasında önemli bir zemin oluşturmaktadır. Diğer yandan, hanedeki yoksulluk riskini arttıran en önemli faktörlerden biri hanenin dağılık olup olmamasıdır. Gözlemlerimize göre bu faktörü belirleyen en önemli etken ise hanedeki boşanma, iki eşlilik, çok eşlilik, ayrılık ve evi terk durumlarıdır. Çünkü bu durumlar ailede sahipsizlik, moralsizlik, ruhsal sıkıntılar eşliğinde gelişen daha derin bir yoksulluk yaratmaktadır. Görüştüğümüz ailelerin tüm sorunlar birlikte ele alındığında % 55'inin sorunlu olduğu ve bu sorunlar içerisinde sırayla boşanma, ayrılma, terk, ikinci evlilik gibi sorunlar dikkat çekmektedir. Görüştüğümüz ailelerin yoksulluğu bir dağılık eşliğinde yaşadıklarını ifade edebiliriz. Aşağıdaki tabloda hane reislerinin medeni durumlarına dikkat edildiğinde bu durum açıkça görülmektedir. Tabloda gördüğümüz gibi boşanma, ayrılma, terk, ikinci evlilik (yaklaşık %49) gibi sorunlar da dikkate alındığında görüştüğümüz ailelerin yoksulluğu bir dağılık eşliğinde yaşadıklarını ifade edebiliriz.

Tablo 3: Hane Reisinin Cinsiyetine Göre Medeni Durumlarının Dağılımı

Hane Reisinin Cinsiyeti	Hane Reisinin Medeni Durumu						Toplam
	Bekar	Evli	Boşanmış/ ayrı	Eşi ölmüş	Çok eşli/ Kumalı	İkinci evliliği	
Erkek	0	15	2	0	2	4	23
	0,0%	65,2%	8,7%	,0%	8,7%	17,4%	100,0%
Kadın	1	2	9	4	4	0	20
	5,0%	10,0%	45,0%	20,0%	20,0%	,0%	100,0%
Toplam	1	17	11	4	6	4	43
	2,3%	39,5%	25,6%	9,3%	14,0%	9,3%	100,0%

Ailedeki eşler birlik olduklarında sıkıntılara karşı durabilme ve gelecekte ümitli olabileceği şansları varken aksi durumda böyle bir şansları yoktur. Yoksulluğun hane reisinin kadın olması durumunda ikiye katlandığını literatür çalışmalarından hareketle biliyoruz. Yukarıdaki tablo resmi nikâhsızlığın yarattığı ya da onun eşlik ettiği bir dağılımın resmidir. Buradaki oranlar erkek ve kadın açısından ne olursa olsun sonuçta en fazla kadınların mağdur olduklarını söyleyebiliriz. Özellikle kuma olan ya da kuması olan kadınların sorunu daha ciddi bir nitelik arz etmektedir. TNSA-2008 sonuçlarına göre Türkiye’de 15-49 yaş grubunda yer alan tüm kadınların sadece binde 2’sinin kuma olarak

evlilik yapmış olduğu görülmektedir. Bu oranın yoksullar içerisinde daha fazla olabileceği rahatlıkla ifade edilebilir. Henüz sonuçlanmasa da gerçekleştirilen alan araştırmasında görüşülen yoksul aileler içerisinde bu soruna sahip olan kadın oranının ortalamadan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Kuma durumunda ailelerden birinin mağdur olduğunu ve genelde diğer aileyle ve hane reisiyle konuşmadığı ya da kavgalı olduğu tespit edilmiştir. Çünkü hane reisinin zaten mevcut haliyle bir aileye bakması zorken iki aileye ve çocuklarına bakması mümkün olmadığından sürekli aile içi bir huzursuzluk söz konusudur. Aile içindeki kavga ve gerilim onların enerjilerini, ilgilerini dağıttığından bu ailelerde çalışma ve geçim daha büyük bir sorun olmaktadır. Ayrıca, bu ailelerde psikolojik sorunlar daha sık görüldüğünden iki eşliliğin yarattığı sorunlar yoksullukla birleştiğinde bireyler için çekilmez bir hale gelmektedir.

Tablo 4: Haneyle İlgili Sosyal Sorunların Dağılımı

Sosyal Sorunlar	Sayı	%
Evini terk eden eş var	6	14,0
Nüfusa kayıt sorunu var	1	2,3
Herhangi bir problem yok	23	53,5
Mahkûmiyet / tutuklanma	1	2,3
Saldırı/kazaya maruz kalma	1	2,3
Evde boşanmış kızları var	3	7,0
İki aile birlikte yaşıyor	8	18,6
Toplam	43	100,0

Yukarıdaki sorunlar içerisinde evi terk eden eş sorunu (%14) başta olmak üzere hanede boşanmış kızların oranı (%7), nüfusa kayıt problemi ve mahkumiyet durumları bu ailelerdeki dağılmaya ilişkin izlenimler açısından yeterli kanıtları sunmaktadır. İki ailenin birlikte yaşadığı durumlar içerisinde bazı ailelerin gelin kaynana birlikte, bazılarında iki farklı kişinin birlikte yalnız kaldıkları, bazılarında ise dağılmış iki ailenin çocuklarının bir kadının sorumluluğunda küçücük evlerde birlikte yaşadıkları gözlemlenmiştir. Evi terk

eden eş problemi eski yoksulluktan farklı bir durum arz etmektedir. Önceden insanlar yoksul da olsalar karı-koca buna direnerek bir şekilde ayakta durmaya çalışıp çocuklarıyla birlikte yaşamaktadaydı. Şimdi erkeğin evi terk ederek geride bıraktığı kadın ve çocukların mağdur oldukları durumlar gittikçe fazlalaşmaktadır. Bu durum aile ve erkek rolündeki değerlerde meydana gelen büyük değişmelerle izah edilebileceği gibi resmi olmayan evlilik anlayışının yarattığı boşlukla da değerlendirilebilir. Çünkü erkek evliliği bağlayıcı bulmadığı için ve başka biriyle de rahatlıkla dini nikâh yapabileceği için halihazırdaki hane sorunları nedeniyle evden ayrılabilen ve yine başka bir yoksul bularak kolaylıkla yanlış evlilikler yapabilmektedir.

Resmi nikâh sorununda en büyük etken eğitim yetersizliğidir. Eğitim düzeyi arttıkça sadece imam nikâhı ile yapılan evliliklerin oranı azalırken, sadece resmî nikâh ile yapılan evliliklerin oranı artmaktadır. Kadının eğitim düzeyi, nikâh biçiminin belirlenmesinde, kocanın eğitim düzeyinden daha önemli olarak görülmektedir. Araştırmada, istisnasız bütün hane reislerinin eğitim durumunun yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Görüşülen kişiler arasında okur yazar olmayanların oranı % 53.5 ile hiçbir yerden mezun olmayanların oranı % 14.0'tür. Bu iki oran birlikte değerlendirildiğinde görüşülenlerin çoğunluğunun ilkokul mezunu oldukları dikkate alınrsa bu insanların resmî nikâh konusunda gerekli bilgiden ve ilgili haklardan haberdar olamayacakları tahmin edilebilir. Kadınlara kıyasla hane reisi erkeklerin eğitim düzeyleri daha iyi durumda olsa da onların da eşleriyle hemen hemen aynı düzeyde bir eğitim düzeyine sahip olduğu ifade edilebilir. Acı olan sadece örgün eğitimin değil yetişkin eğitiminin de oldukça yetersiz olması nedeniyle yoksullar arasında özellikle bu tür evliliklerin varlığı devam etmektedir. Görüşülen bu ailelerde hane içinde kullanılan dil de bunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Çalışmada, hanede kullanılan 2. ana dil dikkate alındığında hanelerin % 75'inde kullanılan 2. anadilin Kürtçe olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 5: Hane Kadınının Öğrenim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	%
Okuma/Yazma Bilmiyor	23	53,5
Sadece Okur-yazar	6	14,0
İlkokul Mezunu	13	30,2
Üniversite/Yüksek Okul	1	2,3
Toplam	43	100,0

Resmi nikah problemi gelir düzeyiyle yakından alakalıdır. Ama genelde iki eşliliğin bir kanalı olarak görülen bu nikah şeklinin sanki sadece zenginlerin tercih ettikleri bir yolmuş gibi algılandığı da ifade edilmelidir. Oysa durum farklıdır.

Çalışmayan veya çalışmakta olup da herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan kadınlar için elde edilen imam nikâhı yüzdeleri, çalışan ve bir sosyal güvenceye sahip olan kadınlara göre oldukça yüksektir (Civelek, 2004). Kadının sosyal güvencesinin olup olmaması sadece imam nikâhı ile yapılan evliliklerin oranını ciddi anlamda etkilemektedir. Görüşülen erkeklerin düzenli bir işleri yoktur. Kadınların ise 2 'si hariç hiç biri çalışmamaktadır sadece ev hanımıdır. Dikkat edilirse 300 TL ve aşağısı bir gelire sahip olanlar içerisinde yoğunluğu kadınlar oluşturmaktadır. Gerçi görüşülen kişilerin çoğunluğu yoksulluk sınırı olarak bilinen sınırın altında yaşasa da özellikle 200 TL ve aşağısı gelir grubunda olanların hemen hemen tümünü kadınlar oluşturmaktadır. Bu veriler yoksul kadınlar içinde resmî nikâhı olmayanların yoksulluğu sıfır noktasında yaşadıklarını göstermesi açısından önemlidir. Araştırmada 500 TL ve üzeri gelire sahip olan 2 kadının ise dul-yetim aylığı almak için eşlerinden boşandıklarını belirtmek gerekir.

Tablo 6: Hanedeki Evlenmemiş Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Sayı	%
Çocuğu yok	7	16,3
Bir	9	20,9
İki	12	27,9
Üç	8	18,6
Dört	3	7,0
Beş	2	4,7
Altı ve üzeri	2	4,7
Toplam	43	100,0

Yukarıdaki tabloda 3 ve daha az sayıdaki evlenmemiş çocuk oranında bir yoğunlaşma görülmektedir. Ancak, evlenmemiş çocuklarla ilgili olarak görüşülen kişilere yöneltilen soruda çocuk sayısı ile ilgili bir sınırlama söz konusu olmadığından hanede yaşayan çocuk sayısının az çıkması gibi bir intiba uyandırmış olabilir. Üstelik bazı hanelerdeki medeni durumun çok eşli olduğunu, hanedeki kadının sadece kendi çocuk sayısını belirttiğini ve dolayısıyla hanedeki çocuk sayısının tabloya tam olarak yansımadağı belirtmek gerekir. Yoksullar içindeki çok çocukluluk genel anlamda erken evlilik ve eğitimsizlikle açıklanabilir. Yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan bastırılmışlık, engellenme stres ve saldırganlık duygusunu besler ve bu saldırganlık bazen suça dönüşür, bazen de dini ve ideolojik söylemlerle yüceltilir ama çoğunlukla yön değiştirerek cinsel iktidarda boy gösterir denilebilir. Erken evliliklere ve oradan da yoksulluğu kronikleştiren çok çocukluluğa biraz da bu açıdan bakmak gerekir.

Olgu A

A Hanım 35 yaşında okuma-yazması olmayan çok zayıf bünyeli bir bayandır. Bingöl'ün bir köyünde dünyaya gelen A Hanım 5 kardeşli fakir bir ailenin ortanca kızıdır. A. Hanım şu anda yaşlı bir babası ve farklı babalardan olan 3 çocuğuyla eski bir evde

yaşamını sürdürmektedir. Tabi buna yaşamak denirse... Konuşmaya başlamadan önce ev hanımından bir sandalye getirmesi istenmiştir. “Sandalye yok” cevabının arkasından bir çocuk sehpayla sandalyeyi komşulardan getirmesinden sonra görüşme kaydedilmiştir. A Hanım Türkçeyi çok iyi kullanamamakla birlikte kendisini ifade edebilmektedir. Babası, abisine verecekleri bir kız karşılığında onu akrabalarından birine daha 14 yaşında ve henüz bir şeyden haberi yokken berdel usulü ile evlendirilir. Dinî nikâh falan hatırlamadığını söyleyen A Hanım bir evlilik merasiminin olmadığını, babasının başlık parası aldıktan sonra kendisini almaya gelen iki bayana teslim ettiğini ve böylece gelin gittiğini ifade etmektedir. Daha çocuk yaşta evlenen A Hanım ilk çocuğunu köyde 16 yaşında doğurur. Ama eşinin ailesi abisine verdikleri sözde durmadığı gibi itirazları nedeniyle babasını ve abisini darp ederler. Bu arada annesinin ortadan kaybolduğunu söyleyen A Hanım bundan eşinin ailesinin sorumlu olduğunu belirtiyor. A Hanım evliliklerinden hemen sonra kocasının kendisini terk ettiğini ve doğan çocuğun da kendisinin olmadığını söyleyerek kendisine hakaret ve iftira ettiğini belirtiyor. Olay mahkemeye aksedince eşi hakim huzurunda da kadının eşi olmadığını ve çocuğun kendisinin olmadığını tekrarlamış. Resmî bir nikâh olmadığından mahkeme, çocuğun kime ait olduğunun belirlenmesi için test yaptırmaları gerektiğini söylemiş. Ancak bunun için ne paraları ne de tahammülleri olduğunu belirten A hanım doğduğu yeri terk etmek zorunda kalmış. Küçük yaşta olduğu için ne olup bittiğini hala anlamadığını ifade eden A Hanım eşinin ailesiyle aralarında arazi anlaşmazlığı olabileceğini sözlerine ekliyor. Eşinin ailesinden çok korktuğunu belirten A Hanım köyde ailesinin başına gelenlerden sonra oraları terk edip babası ve şu anda 15 yaşında olan erkek çocuğuyla Elazığ’a gelmişler.

Yaklaşık 12 yıldır bu şehirde yaşamaya çalıştıklarını söyleyen A Hanım Elazığ’a geldiklerinden beri sürekli zorluk çekmiş. Kirayı ödeyemedikleri için girdikleri evlerden sürekli çıkmak zorunda kalmışlar. 150 TL’ye çıkarılan kiralarnı ödeyemediklerini belirten A Hanım buradan da çıkarılabileceklerini belirtiyor. Elektrik, su ve tıp borcu birikmiş ve artık bakkal “bana gelmeyin” diyormuş. Bu arada “evin arkasında küçük bir bahçe var, neden buraya sebze ekmiyorsunuz”, denildiğinde, sebebin “su sorunu” olduğunu ifade ediyor. “Su parasını nasıl ödeyelim” diyor. Aile düzenli bir geliri olmadığından oradan buradan gelen yardımlarla ayakta durmaya çalışıyor. Bazen de 15 yaşındaki oğlu okul dışında kalan zamanlarında çalışmaya gidiyor. Anne, bu nedenle çocuğunun okul

devamının düzensiz olduğunu ama başka bir çarelerinin olmadığını belirtiyor. Aileyle ilgilenen vakıf başkanının belirttiği üzere büyük çocuk çok zeki ve başarılı biri. Ama ailenin sorunlu durumu nedeniyle çocuk bir ara 2 aya yakın okula devamsızlık yapmış ve vakıf başkanının etkisiyle çocuk tekrar okula devam etmeye başlamış. Ancak bu süre içinde düzensiz okul hayatı çocuğun serseri çocuklarla ilişki kurmasına neden olmuş. A hanım geçen yıl bu nedenle oğluna musallat olan tinercilerden dolayı birtakım sorunlarla karşılatıklarını, karakollara nasıl düştüklerini anlatıyor. Bu olay genel hatlarıyla şu şekilde gelişmiştir. A hanımın 15 yaşındaki çocuğu mahalledeki yoksul ailelerden birinin çocuklarıyla kurduğu arkadaşlık sonucunda sorunlar yaşamaya başlar. Mahalledeki bu çocuklar çete gibi bir araya gelip çocuğun yolunu keserek hırpalamaya başlarlar. Bu süreçte sürekli para isteyerek çocuğunu sıkıştırdıkları için A hanım karakola başvurur. Yaşanan olay mahkemeye akseder ve çocuğu dağa kaldırıp gasp ettikleri nedeniyle mahkemece alınan karar sonrasında bu çocuklardan biri 11 diğeri 8 yıl hapis cezası alır. İşin trajik yanı bu çocukların ailesinin de çok yoksul olması ve A hanımın ailesini sürekli tehdit etmeye devam etmeleridir. A hanım bu nedenle mahallelerini değiştirmek zorunda kalır ama hala korkuları ve çocuklarının geleceğine ilişkin ciddi endişeleri devam etmektedir.

Allah'tan ve Burhan Bey'den (Vakıf Başkanı) başka kimselerinin olmadığını anlatan A Hanım Burhan beyin kendilerinin kapısını çalmadan hemen önce kendisini nasıl öldürmeyi planladığını anlatıyor ve yine ağlamaya başlıyor. Kirayı ödemek için babasının başta hamallık yaptığını ama şimdi babasının bakıma muhtaç olduğunu anlatan A Hanım bu süreçte de ciddi sıkıntılar yaşamış. Babası bir gün hamallık yaparken rahatsızlanınca, oradaki başka bir hamal babasını eve getiriyor ve A hanımı görüp durumlarını öğrenince kendisinin de eşinden boşandığını ve onlara bakacağını söyleyerek güvence veriyor. Bu adam babayı razı edince A hanıma da resmî nikâh sözü vererek onu da evlenmeye razı ediyor. Halbuki 7 çocuklu bu adamın ilk eşinden resmî nikâhı olduğu için A Hanımla resmî nikâh yapması söz konusu değildir. A Hanım'ın bu durumdan haberi yok. Evlilik sonrasında A Hanım'ın bu adamdan da iki çocuğu oluyor ve bu arada iki çocuğu da ölü doğuyor. A hanıma göre onun evlenme nedeni diğeri eşinden hiç erkek çocuğunun olmaması olabilir. Çünkü anlattığına göre önceleri kendileriyle biraz ilgilendikten sonra çocuğunun kız olduğunu öğrenince eve hiç uğramamış. A Hanım'ın 2. eşi olan bu adam

Batman’da diğere eşiyile birlikte yaşıyor ve ara sıra A hanıma da uğruyor ama o da hamal olduğu için gayet yoksul ve bunlarla ilgilenmesi söz konusu değıl. Aylarca sormuyor bile. Bir gün bu adam yanında başka bir kadınla birlikte tekrar eve geliyor ve “bu kadın sizde birkaç gün kalacak” diyor ve A hanım kabul etmem deyince adam dayak atıyor. Meğere adam mahallelerine yakın bir yerde oturan Bingöllü yoksul bir ailenin kızını kaçırmış ve A hanımın evine getirmiş. Bu arada genç kızın babası da A hanımın üzerine gelmiş “kocanla birlikte siz yaptınız”, diyerek suçlamada bulunmuş. Yeni kızın babası kavga ve gürültüden sonra kızını da alarak Bingöl’e yerleşmiş ve adama da dinî nikâh yaptırmış. Şimdi adamın 4 çocuğu da bu yeni eşinden olmuş. Şu anda A Hanım eşi olacak adamdan da onların ne yaptıklarından da bihaber olduğunu söylüyor.

A Hanım, resmî nikâhları olmadığı için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’ndan yardım alamıyor. Mamüret’ül Aziz Vakfı’nın yaptığı yardımlarla ayakta durmaya çalışıyor. Çok zor bir hayatı olduğunu anlatan A Hanım bunda resmî nikâhının olmamasının katkısının büyük olduğunu anlatıyor. Çocuğuna bir kimlik çıkarmak için neler çektiklerini anlatan A Hanım nüfus dairesinin “babanın imzası gerekiyor.” dediklerini belirterek ağlamaya başlıyor, yüzünü kapatıyor. A Hanım çocuk üzerinde görülmediğı için sağlık ocağında “ne bilelim bu çocuk senin, belki çalmışsındır.” diyenden tutun da çocuklarını okula yazdırma anında yaşanan tartışmalara kadar ciddi sıkıntılar yaşadığını belirtiyor. A Hanım çocuklarına bir kimlik çıkaramamanın ahlaki baskısını ima ederek resmi her başvurusunda dışlayıcı bakışları sürekli hissettiğini belirtiyor. Bunun dışında nüfusa kayıt sorunu nedeniyle ilk çocuğu okula 2 yıl geç başlamış. A Hanım hala çocuğu hastalandığında aynı sıkıntılar yaşadığını belirtiyor. Bu resmi dışlamanın sosyal baskıyla birleşerek tam bir dışlamaya dönüştüğünü tahmin etmek güç değıl. A Hanım yoksullukla birlikte dini inançlarında artma olduğunu anlatıyor ve bu dünyanın artık önemli olmadığını asıl öbür dünyanın önemli olduğunu ve kendilerine yapılanların hesabını orada soracağını söyleyerek içini çekiyor.

Olgu N

N Hanım 42 yaşında evli ve 5 çocuk sahibi bir ev hanımıdır. Hane reisi sıvacı ama elleri şiştiğı için pek düzenli çalışmıyor. Ayrıca, adam serkeş ve evle hiç ilgilenmediğinden kadın, kendilerinin ayrı olduğunu söylemede bir sakınca görmüyor. 17

yaşındaki oğlu okulu bırakmış ve sağda solda çalışarak evin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyor. Düzenli hiçbir gelirleri olmayan aile çok dağınık bir görünüm arz ediyor. N Hanım eşinin eve pek uğramadığını ve hemen hemen her gün içtiğini ve bu nedenle kavga ettiklerini, başlangıçta dayak attığını ama şimdi karşılık vermediğini zaten son bir yıldır eşinin eve de uğramadığını belirtiyor ve ekliyor; “eşim şimdiye kadar bana ne almış ne vermiş ki zaten her şeyimiz başkalarından, eşim 25 yılda bana kişisel olarak doğru dürüst bir şey almamıştır, sadece bir bayram ayakkabısı”.

Köyde otururlarken eşinin şehirde çalışıp ayda birkaç kez köye geldiğini anlatan N Hanım köyde durumları iyiyken her bir kayını evlenip aynı evde birlikte oturmaya başlayınca kendilerinin baba evinden çıkmak zorunda kaldıklarını ve ilk geçim zorluklarının böylece başladığını, sonrasında terör nedeniyle zaten şehre geldiklerini anlatıyor. Elazığ’ın Palu kırsalından göç ettiklerini belirten N Hanım şehre geldikten sonra sorunlarının başladığını belirtiyor. Bir ara 1997-99 yılları arasında dükkan açan hane reisi sonra iflas ediyor. Başlangıçta eşiyile iyi olmalarına rağmen kardeşinin görünmesini kaçırmasından sonra kaynanasıyla ve dolayısıyla eşiyile aralarının bozulduğunu ve eşinin artık eve de gelmediğini belirtmektedir. Kendi ailesinin neden yardım etmediğine ilişkin soruya ise “ailem çocuklarını bırak gel dedi onun için onlarla da aram bozuldu ve kardeşlerim de dahil ailemden hiç kimse benimle ilgilenmiyor” diyor ve iki kardeşinin durumlarının çok iyi olduğunu sözlerine ekliyor.

Kendilerine yardım eden hiç kimsenin olmadığını söyleyen N Hanım sahipsiz olduklarını ve mahallelerinin huzurlu olmamasından dolayı çocuklarının durumundan endişe ettiğini ifade ediyor. Bu bahar oğlunun arkadaşları tarafından bıçaklandığını anlatan N Hanım tinercilerin, oğlunu köprünün ilerisinde durdurduklarını ve sigara istediklerini, sonra da onu tartaklayarak omzundan bıçakladıklarını anlatırken ağlıyor. Hastanedeyken resmî işlemlerde sorun yaşadığını ve akrabalarından birinden 50 TL istediğinde kimsenin ilgilenmediğini belirtiyor. Çocuklarıyla yeni kıyafet ve güzel yemek yüzünden sık sık tartıştıklarını belirten N Hanım özellikle kızlarının maddi konulardaki ve ikamet yerini değiştirme konusundaki taleplerinden bunaldığını belirtiyor. Ayrıca, kızı neden babamın soy ismini kullanamıyoruz diyerek arkadaşlarına karşı mahcup olduğunu söylüyormuş.

Resmî nikâh ları olmadığı için 10 yıl önce çocuklarını okula kaydetme esnasında neler çektiğini anlatan N Hanım bu yüzden çocuklarının okula geç gittiklerini sonra da bizimle alay ediyorlar diyerek okulu bıraktıklarını anlatıyor. Bir çocuğunun ortaokuldan terk olduğunu ve çalışmak için okulu bırakmak zorunda kaldığını dile getiren N Hanım oğlunun çalışmasından başka çarelerinin olmadığını vurguluyor. Herhangi bir eğitimi olmayan N Hanım resmî nikâhınız neden yok sorusuna zaten 15 yaşında evlendikten sonra nüfusa yazıldım, diyor. Ayrıca, eşinin inat ederek resmî nikâh yapmadığını ve kendilerinin bu yüzden yardım alamamalarına rağmen eşinin umursamadığını söylüyor. Hem kendisinin hem de eşinin birbirleriyle zorla evlendirildiklerini ifade eden N Hanım eşinin; “resmî nikâh yapacak olsam başka biriyle evlenirim” dediğini söylüyor. Yakınlarında resmî nikâhı olmayan birilerinin olup olmadığı sorulduğunda kardeşinin de resmî nikâhının olmadığını söyleyen N Hanım kardeşinin Almanya’da kalmak için yabancı bir bayanla evlendiğini ve sonra ondan boşanamadığı için şimdiki eşiyile nikâh yapamadığını söylüyor.

Babasının miras konusunda kız oldukları için maldan kendilerine herhangi bir şey koklatmadığını söyleyen N Hanım geçimlerinin çok zor olduğunu belirtiyor. Zaman zaman bakkaldan bir şey aldıklarında parasını veremedikleri için bakkalla tartışmak zorunda kaldıklarını ve elektrik, su borçlarının biriktiğini söyleyen N Hanım kapıyı çaldığımızda acaba kesinti için mi gelmişler diye kapıyı açmakta tereddüt ettiğini belirtiyor. En çok kira, gıda, ve tüp parasına zorlandıklarını belirten N Hanım kışlık hazırlığını para bulamadığı için yapamadığını anlatıyor. Bu hayattan çok bıktığını belirten N Hanım gelecekte çok endişelendiğini ifade ederek ağlamaya başlıyor ve araştırmacıdan yardım yapma konusunda ricada bulunuyor.

Olgu S

Dokuz çocuklu bir ailenin, en büyüğü olan S Hanım, “kızlar okumaz” denilerek, okula hiç gönderilmemiştir. Ev hanımı olan S, 30 yaşına rağmen 40 yaşındaymış gibi görünen dul bir kadındır. Şu anda baba evinde kalan S Hanım, aylık gelirlerinin 400 TL civarında olduğunu ifade ediyor. Başlangıçta görüşmeye yanaşmayan, sonra içini çekerek, “bende dert çok babam, hangisini anlatayım ki, hatırladıkça vücudum uyuşuyor” diyen S Hanım, daha biz soru sormadan konuşmaya, başından geçenleri anlatmaya başlıyor.

S Hanım, ilk eşine, ailesi vermediği için 16 yaşında kaçmış. Eşi Almanya'ya çalışmak amacıyla gidince, eşinin ailesi, kendisine baskı yapmaya ve evi terk etmesi için zorlamaya başlamış. S Hanım, bu baskıyı, geçmişteki bir olaya bağlayarak açıklıyor. Dedesi, eskiden eşinin ailesinden bir kız kaçırdığı için, iki aile arasında kavgalar çıktığını anlatan ve kendisine yapılanları da, bu açıdan değerlendiren S Hanım, kaynanası ile tartışmaları esnasında, bu konunun geçmesini örnek olarak gösteriyor. Resmî nikâhı olmadığı için çocukları üzerinde herhangi bir hakkı olmadığını anlayan S Hanım, eşinin Almanya'da bir Türk kızıyla evlenmesi üzerine, iki çocuğunu elinden aldıklarını ve böylece baba evine, köye geri döndüğünü belirten S Hanım, iki çocuğunu orada bırakmanın kendisini çok yıprattığını ifade ederek ağlamaya başlıyor. Daha sonra terör nedeniyle, köyleri boşaltılınca, S Hanım, ailesi ve kardeşleriyle beraber Elazığ'a göçmek zorunda kalmışlar. Elazığ'a geldikten sonra, kendisinin tüm karşı çıkışlarına rağmen babası, kendisini ihtiyar bir adamla resmî nikâh olmadan evlendirmiştir. İlk evliliğinin ve bu hallere düşmesinin sorumlusu olduğu için, bu evliliğe mecbur bırakıldığını söyleyen S Hanım, evlendikten birkaç yıl sonra eşi ölmüş ve bu adamdan olan 4 yaşındaki kızıyla birlikte tekrar baba evine geri dönmüş.

S Hanım, ölen eşinin mal varlığının torunlarının üzerine geçtiği için ondan da bir fayda görmediğini belirtmektedir. Resmi nikâhı olmadığı için, kocasından ne bir mal ne de bir nafaka alabildiğini belirten S Hanım, babalarının emekli maaşıyla, çok zor şartlar altında geçinmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Kalabalık bir aile olmaları nedeniyle, ellerine geçen paranın kendilerine yetmediğini belirten S Hanım, el işi yaparak, bütçelerine katkıda bulunmaya çalıştığını ama el işçiliğinin de çare olmadığını ve borçlarının sürekli olarak arttığını anlatmaktadır. Bu arada, bir akrabalarının dışında, Elazığ'da kimselerinin olmadığını vurgulayan S Hanım, sürekli olarak yalnızlık ve yabancılık çektiklerini, sözlerine eklemektedir.

S Hanım, başına gelenlerden, özelde eşinin ailesini sorumlu tutarken, nihayetinde, her şeyi kaderle açıklıyor ve "Allah'ın işi bunlar" diyor. Ona göre, günahlarından ötürü, Allah onu sıkıntılarla karşılaştırıyor. Eğer bunlara sabrederse, mükâfatlandırılacağı fikrine inandığını belirtiyor. Hastalıktan sonra inançlarının arttığını ve ara sıra namaz kıldığını belirten S Hanım, ölümü daha önce hiç düşünmezken, yaşadığı ruhsal hastalıkla beraber düşünmeye başladığını ve bu düşünceler esnasında içinin korku ve sıkıntıyla dolduğunu

ifade etmektedir. Hastaneye, baş ve vücudundaki ağrılar nedeniyle başvuran S Hanım, oradan da psikiyatriye gönderilince, hastalığının ruh hastalığı olduğunu anlamış, ama bu hastanenin, deli yeri olduğunu düşünerek, hakkında ne söylerler korkusuyla, hastaneye yatarak tedavi konusunda tereddüt etmiştir. S Hanım, “Eğer dertleşebileceğim dostlarım olmasaydı, çoktan intihar etmiş olurum.” diyor. Bununla birlikte, S Hanım, ilaçla iki kez, intihar girişiminde bulunduğunu ve daha sonra, günah olduğu ve yakınlarının üzüldüğünü gördüğü için, bu yaptığından pişmanlık duyduğunu anlatmaktadır. Ancak, çocuklarının elinden alındığını ve küçük kızının geleceğini düşündükçe, gelecekte endişelenip, ümidini kestiğini ve ülkeyi yöneten idareciler de dahil, hiç kimseye inanmadığını, güvenmediğini ifade etmektedir. S Hanım, kendini değersiz, beceriksiz ve suçlu olarak algılamasının temelinde, hiçbir isteğine ulaşamayıp, çocuklarıyla birlikte telef olmasının belirleyici olduğunu, huzurlu bir aile ve geçim sağlamak dışında, bir isteğinin olmadığını, ama her isteğinin hayal kırıklığıyla bittiğini ve hayat çabasının başarısız olduğunu belirtmektedir.

Bu yaşadıklarıyla ilgili olsa gerek, S Hanım, arabesk müziği dinlediğini ve acıklı – trajik filmleri sevdiğini söylüyor. Kendi kişiliğini, içe kapanık ve sabırlı olarak değerlendiren S Hanım, başına gelenlerde, bu kişiliğinin de etkisi olduğunu söylemektedir. “Mesela; sert, hırçın biri olsaydım, belki başıma bunlar gelmezdi” diyor. S Hanım, “öleceğimi de bilsem, kimseden yardım isteyemem” diyerek, kişiliğinden bahsetmektedir. Aslında, dul olduğu için dedikodu yapılırdı diye, dışarıya da pek çıkamadığını söyleyen S Hanım, bu hastalıkla beraber, daha da sarsıldığını anlatmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluğun çoğunlukla kadınlara bırakılan bir miras olduğu gerçeğini unutmamak gerekir. Nitekim, yoksulluğun kadınlaşması olgusu uluslar arası platformlarda çarpıcı bir şekilde ortaya konulmuştur (Ecevit: 2001). İşsizlerin, mülksüzlerin, miras yoksunlarının çoğunluğunu kadınlar oluşturur (Kümbetoğlu, 2002:129). Yoksulluk analizlerinde cinsiyet faktörü evlilik tarzıyla birlikte ele alındığında anlamlıdır. Çünkü yoksulluğun cinsiyetler arası dağılımı ve şiddeti evlilik tarzına göre farklılıklar arz etmektedir. Bu anlamda ebeveynlerden kızlara geçen sadece sahipsizlik değildir, aynı zamanda sahip olunan psikolojik, sosyal ve kültürel sorunlardır. İzole olmaktan dışlanmaya, cehaletten, kendini

anlatamamaktan suçlanmaya, hakkını arayamamaktan mağduriyete kadar uzanan sorunlar belki de tek miraslarıdır. Kadınların kronikleşen bu sorunlarında en kritik noktayı ise evlilik tarzı ve sorunları oluşturmaktadır.

Yoksulluk öncelikle ailenin kronik bir hastalığı gibi süregelen nitelik taşımakta ve ailedeki çocukların da yanlış yönlendirilmelerine ve kötü kararlar almalarına yol açmaktadır. Öncelikle resmi olmayan evlilikleriyle ebeveynler çocuklarının bu tarz evlenmelerinde birincil örnek oluşturmakta ve kendi durumlarını kritik edebilecek durumda olmadıkları için de bu durumu normalleştirdikleri tahmin edilebilir. Ancak, yoksulluğun yanlış evlilik kararlarıyla yakından alakalı olduğu ifade etmelidir. Yoksul ailelerdeki anne-baba çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından özellikle kızlarını daha yetişkin hale gelmeden evlendirmenin hesabını yapmaktadır. Erken olduğu için resmi bir nitelik de taşımayan bu evlilikler kadınlar ve çocukları için kayıt dışı bir yaşamı getirmektedir. Bu durum, yoksulluk başta olmak üzere çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Zaten kendileri de eğitimsiz olduklarından ve yeterli gelire sahip olamadıklarından bu aileler kız çocuklarının okumasına ve çalışmasına sıcak bakmamakta ve bu nedenle de çocuğunun evlilik kararını vermede çok acele davranmaktadırlar. Elbette bunda namus korkusunun, kız çocuklarının erken evlendirilmeleri gerektiğine ilişkin değer yargılarının, erken yaşta çocuk sahibi olma isteğinin, ekonomik sorunların, yaşadıkları güvensiz çevrenin, belki de yeni bir çocukla rızıklarının artabileceği inancının etkili olduğunu düşünmüş olabilirler.

Resmî olmayan nikâhların en önemli kaynağının ekonomi olmayıp eğitim ve kültür yetersizliği olduğu unutmamalıdır. Neden resmî nikâh yapmadınız sorusuna “bilmiyordum, gereksiz gördük, bizim köyde herkes dini nikâhla evlenir, küçüktüm, haberim yoktu, adet böyleydi” gibi cevaplar alınmıştır. Görüşülen ailelerin ikinci eş almada ilk eşin hasta olması veya çocuğunun olmaması gibi nedenler sıralamaları bir yana ikinci eş olarak giden bayanın neden kuma olmayı kabul ettiğini anlamak güç değildir. Sorun yine aynı eğitimsizlik, fakirlik ve sosyal güvencesizliktir. Zaten yoksul oldukları ve kalabalık ailelerden geldikleri için bu kadınlar aileleri tarafından bir yük olarak düşünülmektedir. Bazen ikinci eş olarak giden bu kadınlar ya eşlerinden ayrıldıkları ya da eşlerinin vefat ettiği gerekçeyle veya kimsesiz kaldıkları ve dedikodulardan korktukları için evlenmeyi tercih ettiklerini söyleyebiliriz.

Öncelikle resmi olmayan evlilikler, erken evlilikler ve çok eşli evliliklerle örtüştüğünden yoksulluk riski açısından çok ciddi bir durum arz etmektedir. Zaten genelde çok eşli olan bu tür evlilerin gerek çocuk sayılarının fazlalığı gerekse evle olan ilgisizlikleri nedeniyle yoksulluğu kronik halde yaşadıklarını belirtmeliyiz. Çünkü bu tür ailelerde dağınık bir durum gözlenmekte ve bu dağınıklık ve hane reisinin ilgisizliği ailenin hem ruhsal hem de maddi anlamda daha fazla mağdur olmasına yol açmaktadır. Resmî nikâhın olmaması bu dağınıklığın önemli bir sebebi ya da ona eşlik eden önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Çünkü, resmî nikâhın olmaması miras, eğitim ve sağlık gibi birçok hukuki haktan mahrum olmayı getirdiğinden bu durum, tam bir dışlama olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun nihayetinde çeşitli resmî yardımlardan yararlanma konusunda bile zorluklar yaşatmaktadır. Bu sorunla ilgili olarak örneğin dinî nikâhlı ikinci eş durumunda olan bazı kadınlar eşlerinin kendi mallarını resmî nikâhlı olan kumalarının üzerine yaptıklarını ve kendilerinin sahipsiz kalarak hiçbir haktan yararlanamadıklarını ve bu konuda bir talepte buldukları için de eşleriyle aralarının bozularak şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, buradan hareketle, miras olgusunun yoksulluk sorunu açısından önemli bir arka plan yarattığını düşünerek kayıt dışı yaşamalarıyla bu insanların hayatlarını nasıl gayrimeşru hissettiklerini anlayabiliriz. Görüşme yapılan bir ailenin çocuğunun “neden babamın soy ismini alamıyorum bu beni yıpratıyor” sözüyle dile getirdiği gerçek aslında resmî olan her diyalogda karşılıklarına çıkmaktadır. Daha çok yoksullukla ilişkisi bağlamında dikkat çeken ve evliliğin çatırdaması durumunda vahim sonuçlarla karşımıza çıkan bu sorun özellikle şehir ortamında ve resmi diyaloglarda mağdur kadını çevrenin ahlaki yönden damgalanmayla karşı karşıya bırakmaktadır.

Resmî nikâhın olmamasının ayrıca, erkeğin elini güçlendiren bir olgu olduğu belirtilmelidir. Çünkü kendince bir başlık parası veren adam eşinden memnun olmazsa onu kolayca boşayabilmekte ve böylece herhangi bir resmi yükümlülük altına girmemiş olmaktadır. Kız kaçırma âdetlerinin olması da bunda bir diğer nedendir. Anlaşılan dinin bu konuda herhangi bir etkisi görülmemektedir. Yoksa burada özellikle Şafii mezhebinin ailenin rızasının alınması konusundaki etkisi tartışılabilirdi. Ancak bu insanların dini bir eğilimle bu tür bir evlilik yapmaktan ziyade işlerine böyle geldiği için buna tevessül ettikleri düşünüldüğünde durum daha iyi anlaşılır. Mesela kadınlardan biri kendisinin resmî nikâh ısrarı üzerine kocasının “sana resmî nikâh yapacağıma gider başkasıyla

evlenirim” sözünü burada hatırlatmak yerinde olacaktır. Bazı köylerde resmî nikâhın “haram” olarak değerlendirilerek dini nikâhın da bir gelenek halini alması bu konudaki sıkıntılar açısından ayrıca düşünülmelidir. Görüşülen kadınlardan biri ailesinin resmî nikâh konusundaki umursamazlığını en başta bunun dine aykırı olduğu fikriyle açıkladıklarını ifade etmiştir. İdari anlamda da boşanmanın uzun sürmesi ikinci eşi alan kişinin başlangıçta birinci eşinden resmi olarak boşanmaması sonucunda resmî nikâh yaptıramadığı ama sonra da bunu ihmal ettiği örnek olaylardan birinde görülmüştür.

Bunun yanı sıra ilginç bir bulgu da konuşulan bayanlardan üçü eşlerinin özellikle yurt dışına gidebilmek ve iş bulabilmek için resmî nikâh yapmadıklarını ve iki kadın da ağabeylerinin aynı sebeple Almanya’da kalmak için para karşılığında yabancılarla evlendiklerini sonra da onlarla boşanamadıkları için buradaki eşleriyle resmî nikâh yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Eşleri yurt dışına giden bu nikâhsız kadınların imam nikâhlı olan eşlerinin kendilerini hiç aramadıklarını ve onların da eşlerinden umut kestiklerini ifade etmeleri gerçekten durumun niteliğini anlamak yönünden önemlidir. Bazen babasının maaşını almak için veya evlerine haciz gelmesinden korktuğu için eşinden özellikle boşanan kadınlar olduğu da müşahade edilmiştir. Bazı aileler resmi olmayan evliliklerini devletten maaş almak için yoksulluğa karşı bir strateji olarak kullansalar da görüşülen çoğu ailenin babalarının da sosyal güvenceden yoksun ve yoksul olmaları dolayısıyla bu sayının çok az olduğu ifade edilmelidir. Bu tür aile sayısı 5-6 civarındadır. Görüşülen ailelerin hemen hemen tümü bu tür nikâhlarını kırsal alanda yapmışlardır. O halde bu tür evliliklerde sorunun kaynağı kırsal alandaki hukuki-idari, eğitsel düzenlemelerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır denilebilir.

Kadının evlenmesi, okuyup okumaması ve çalışıp çalışmaması kararı hep diğerlerinin insafına kalmış gibidir. Bu durumu yaratan en önemli faktörler kadının sosyo-ekonomik yaşama katılımını kısıtlayan geleneksel cinsiyetçi değerlerle alakalıdır. Kadının toplumsal statüsüne ilişkin cinsiyetçi inanç ve değerler yoksulluğun kadınlaşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Öncelikle kadınları ötekileştiren bakış açısı, sürekli haklarında başkalarının karar almasını ve çoğu konuda iradelerinin ve katılımlarının dışlanması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla, erkeklere bağımlı bir şekilde yetiştirilen ve eğitimden mahrum edilen kadınların kendilerini riskli bir evlilik içinde bulmaları hayatlarının ileriki dönemlerinde ciddi bir yoksulluk içine düşmelerinde etkilidir denilebilir.

Erken evlilikler ve resmi olmayan nikâhlar sosyo- kültürel bir alt yapıya sahip olduğundan kısa süre içerisinde idari birtakım düzenlemelerle bu sorunun giderilmesi zordur. Bu sorun yapısal bir sorun olup temelde eğitim, ekonomik durum ve kültürel değerlerle alakalı olduğundan ancak zamanla azaltılabilir. Ancak bazı önlemler alındığında bu tür evlilik girişimleri belki biraz daha azaltılabilir. Öncelikle kırsal alanlardaki muhtar, öğretmen, imam ve yerel önderler bu tür evlilikler konusunda bilgilendirilerek onlardan bu tür sorunlu evlilikleri engellemede caydırıcı olmaları istenebilir. Bu konuda, kırsal alandaki çocukların nüfusa kayıt ve eğitime devam etmeleri için gerekli düzenlemeler yapılmalı ve kız çocuklarının okula gönderilmesi konusunda takip sistemi iyi işlemelidir. Ayrıca, ilköğretim müfredatlarında resmi olmayan evliliklere ilişkin sorunlar kesinlikle vurgulanmalıdır. Bunun yanı sıra resmi olmayan evliliklerin dini törenle yapılmasının sakıncaları hususunda bölge halkı bilinçlendirilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, din görevlilerine yönelik yaptığı çalışmalarda bu konuyu dikkate alarak resmi olmayan evlilikleri gündemde tutabilir. Bunun yanı sıra kırsal alanda din adamlarına da resmî nikâh kıydırma konusunda yetki verilirse bu tür evliliklerde azalma olabilir. Özellikle kırsal alanda imamlardan bu konuda yararlanmak faydalı olacaktır. Yine, devlet köyde kaydı olmak şartıyla resmî nikâh kıydıran her çift için muhtarlıklara birtakım yetkiler ve görevler verilebilir. Bunun dışında, erken evlilik yaptıran ya da genel anlamda resmi evlilik yaptırmayan hane reisinin ve yetişkin olmayan kızın velisinin ve o mahallin muhtarının bu konuda belirli bir sorumluluğu olduğu ve bu tür evlilikler olduğunda muhtarın bunu gerekli makamlara bildirmesi zorunluluğu olduğu, aksi durumlarda da cezai müeyyide uygulanacağı belirtilse o zaman belki bu konudaki ihmal azalabilir. Ayrıca, çeşitli sivil toplum örgütleri ya da valilik bünyesinde tespit edilecek nüfus dairesi gibi kurumlar yetkilendirilerek resmî nikâhı olmayanların tespiti ve bunlara resmî nikâh yapılması sağlanabilir ve bu konuda sivil toplum örgütlerinin gayret göstermeleri için ilgileri çekilebilir. Bunun dışında, özellikle kırsal alanlarda izlenen radyo ve tv programları aracılığıyla resmi olmayan evliliklere dair şok edici kısa skeçler hazırlanarak eğlenceli bir bilgilendirme yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, E., (1991), "Evlilik Dışı Çocukların Korunması", **Türk Aile Ansiklopedisi**, Cilt 2, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Can, M., (1991), "Hukuk ve Nikâh", **Türk Aile Ansiklopedisi**, Cilt 3, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ergöçmen, B., Eryurt M.A., (2003), "Doğurganlığı Etkileyen Ara Değişkenler", **1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması**, Sağlık Bakanlığı (Türkiye), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ve Macro International Inc., Ankara.
- Ergöçmen, B. ve Hancıoğlu A., (1992), **The Impact of Marital Status on Fertility in Turkey**, BIB/EAPS Seminar on "Demographic Implications on Marital Status" da sunulan tebliğ, Bonn, October 27-31, 1992.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü **Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, (2003)**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği. Ankara.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, (1978), **Türkiye'de Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları, 1973 Araştırması**. Hacettepe Üniversitesi yayınları: D-5. Ankara.
- Koç, I., (1992), "Türkiye'de Evlenme Hızları ve Evlenme Hızlarının Yaşam Tablosu Yöntemi ile Analizi", **The Turkish Journal of Population Studies**, 14, s.27-41.
- Koç, İ. ve Koç D., (1998), "Türkiye'de Evliliğe Karar Verme Süreci ve Bu Sürece Etkide Bulunan Faktörler". **Nüfus Bilim Dergisi**, 20, s 43-56.
- Kümbetoğlu, B.,(2002), "Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk", Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (Derleyen: Yasemin ÖZDEK), TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara.
- Civelek, Yaprak ve İ. Koç, (2003), Türkiye'de İmam Nikâhı, www.sdergi.hacettepe.edu.tr.
- Maden, A., (1991), "Evlenme ve Evlenme Şekilleri", **Türk Aile Ansiklopedisi**, Cilt 2, TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ekşiöglü, Seyhan(2002), "Türk Medeni Kanunu - Ailede Yeni Düzen", Kader yay, İstanbul.**
- Timur S. (1972), **Türkiye'de Aile Yapısı**. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Doğu Matbaacılık Ltd. Şti. Ankara.
- TBMM Tutanak Dergisi, (1997), Dönem 20, Cilt: 47.
- Yardımcı Yusuf, Sevil Uygur ve ark. (2003), Türkiye'de Hane halkı Yoksulluk Profili ve Yoksulluk Kestirimine Yönelik Regresyon Modelleri, Denizfeneri Yayınları, Cilt:3, sh: 416-419, İstanbul.